पालिपाठ सिक्खावली

नमो तिलोक तिलकस्स महाकारुणिकस्स ।

पठमो पाठो

पठमा विभत्ति पयोगा ॥

सुभं भवति ।	माता रोदति ।
बुद्धो विरोचति ।	पुरिसो हसति ।
चन्दो उदेति ।	वातो वायति ।
नदी सन्दति ।	सीतं भवति ।
दारको सयति ।	अस्सो धावति ।
राजा निसीदति ।	धम्मो राजते ।

दुतियो पाठो

दुतिया विभत्ति पयोगा ॥

राजा नगर गच्छति ।	राजानो नगरानि गच्छन्ति ।
पिता पुत्तं पोसेति ।	पितरो पुत्ते पोसेन्ति ।
दासो उदकं आहरति ।	दासा उदकानि आहरन्ति ।
चोरो धनं हरति ।	चोरा धनानि हरन्ति ।
गोणो तिणं देसेति ।	भिक्खवो धम्मे देसेन्ति ।
भिक्खु धम्मं देसेति ।	भिक्खवो धम्मे देसेन्ति ।
पुरिसो कम्मं करोति ।	पुरिसा कम्मानि करोन्ति ।

ततियो पाठो

ततिया विभत्ति पयोगा ॥

बुद्धेन देसितो धम्मो ।	उपासकेन दानं दियते ।
पुरिसेन कतो उपकारो ।	इत्थिया भत्तंज पच्चते ।
मित्तेन पेसितं लेखनं ।	भिक्खुना रक्खितं सीलं ।
आचरियेन दिन्नो अववादो (ओवादो)	
दासेन भारो नियते ।	सकुणेहि कतानि कुलावकानि ।

चतुत्थो पाठो

चतुत्थी विभत्ति पयोगा ॥

माता याचकस्स भत्तं देति ।	दायको भिक्खूनं उपट्ठाति ।
गोपालो गोणस्स तिणं आहरति ।	दासो सामिकस्स छत्तं धारेति ।
असप्पुरिसा परस्स कुज्भन्ति ।	पण्डितस्स सच्चं रोचते ।
तापस्स वत्थं ददाति ।	सत्तानं सुखं भवतु ।
बुद्धो भिक्खुनं धम्मं देसेति ।	बालको रुक्खस्स जलं देति ।
उपासको बुद्धस्स नमो करोति ।	

पञ्चमो पाठो

पञ्चमी विभत्ति पयोगा ॥

मनुसो गामस्मा आगच्छति ।	राजा नगरा अपेति ।
रुक्खस्मा फलं पतति ।	पापेहि चित्तं निवारयति ।
दारको चोरस्मा भायति ।	सिस्सो आचरियस्मा सिक्खं गण्हाति ।

पण्डिता दुक्खेहि पुञ्चन्ति । तापसा वनस्मा निक्खमन्ति ।
माता पुत्तं विपत्तिया रक्खति । सद्धम्मा विना सुखं नत्थि ।
तण्हाय सोको जायति । वानरो पब्बतम्हा पतितो ।

छट्ठमो पाठो

छट्ठी विभत्ति पयोगा ॥

बुद्धस्स सासनं चिरं तिट्ठतु । कुमारस्स पुञ्ञं महन्तं होति ।
अद्धिकस्स भण्ड चोरो हरति । सीहो चतुप्पादानं राजा होति ।
दारकस्स सरीरे रोगो उप्पज्जि । ब्राम्हणस्स पुत्तो सिप्पं उग्गण्हाति।
नरानं ञाणेन समं धर्न नत्थि । रुक्खस्स साखा वातेन कम्पते ।
सक्को देवानं राजा भवति । नगरस्स अविदूरे आरामो अत्थि ।
पुप्फानं सुगन्धो पटिवातं नगच्छति । कम्मान विपाको अत्थि ।

सत्तमो पाठो

सत्तमी विभत्ति पयोगा ॥

सब्बेजना बुद्धे पसीदन्ति । आरामे बहू भिक्खू वसन्ति ।
उदके मच्छा चरन्ति । आकासे सकुणा उडडेन्ति ।
रुक्खेसु वानरा वसन्ति । घटे थोकं जलं अत्थि ।
नगरे धनवन्ता पुरिसा होन्ति । राजा सीहासने निसीदति ।
गोणो भूमियं सयति । तापसा गामे चरन्ति ।
जम्बुदीपे एव बुद्धा उप्पज्जन्ति ।
महिन्दत्थेरेन लङ्कायं बुद्धसासनं पतिट्ठापितं ।
अनुराधपुरे बहूनि चेतियानि सन्ति ।
अरिमद्दनपुरे बहूनि चेतियानि सन्ति ।
दाठाधातु मन्दिरं सीरिवड्ढनपुरे पतिट्ठितं ।

अट्ठमो पाठो

करण विभत्ति पयोगा ॥

बुद्धेन लोको सुखी भवति । कम्मकारो हत्थेन कम्मं करोति ।
योधो असिना सीसं छिन्दति । पुरिसो रथेन गामं गच्छति ।
दात्तेन वीहि लुनाति । फरसुना रुक्खं छिन्दति ।
पुञ्ञेन देवलोकं याति । पापेन निरयं याति ।
नावाय समुद्दं तरति । अलसो दुक्खेन वसति ।
सब्बेसत्ता आहारेन जीवन्ति । मनुस्सा विरियेन दुक्खं अच्चेन्ति ।
धम्मेन वसन्तो सुखं विन्दति ।

नवमो पाठो

आलपन विभत्ति पयोगा ॥

आचरिय, इमं पोत्थकं वाचेहि ।
दारक, अत्तनो आसने निसीदि ।
अन्तेवासिक, त्वं पालिभासं साधुकं उग्गण्हाहि ।
अम्म, मह्यं कीलाभण्डं देहि ।
असप्पुरिस, पापं करोन्तो निरयं उप्पज्जिस्ससि ।
उपासक, दानंदेथ सीलं रक्खथ भावनं वड्ढेथ ,
मित्त, पञ्चसीलं रक्खन्तो सग्गं गच्छिस्ससि ।
सामि, मह्यं सङ्गहं करोहि ।
सहायक, त्वं कुहि गच्छसि ।
महाराज, सासनस्स अभिवुडिढया वायाम करोहि ।

दसमो पाठो

बालको पाठसालं गच्छति । बालकस्स हत्थे पोत्थकं अत्थि । सो अत्तनो आचरियं वन्दति । तस्स बालकस्स नामं धम्मपालो । सो आसने निसीदति । पोत्थकं च पठति । तस्स पोत्थकस्स नामं पालिपाठ सिक्खावली तस्मिं पोत्थके बुद्धचरितं दस्सित होति । यो त पोत्थकं वाचेति । बुद्धस्स चरितं उग्गण्हाति । तथा पालिभासं च उग्गहण्हाति । सो तेन सद्धं लभति । सद्धा बहुलो बुद्धस्मिं पसीदति । पसीदन्तो बुद्धेन देसितं धम्मं सम्मा चरति । चरन्तो पत्थितं सम्पत्ति लभति । आचरियापि तस्मिं बालकस्मिं पसीदन्ति ॥

एकादसमो पाठो

गन्त्वा = वना सन्तिकं = समीपे, लिक्क उग्गण्हित्वा = सयेका अहोसि = जुल

अतीते जम्बुदीपे अमरवती नाम नगरं अहोसि । तत्थ सुमेधो नाम एको ब्राम्हण कुमारो अत्थि । (सुमेधो कस्सपुत्तो, सो आनन्दस्स नाम ब्राम्हणस्स पुत्तो तस्मा आनन्दो सुमेधस्स पिता । का तस्स माता, वसी नाम ब्राम्हणी तस्स माता होति । तस्मा सुमेधो वसिया ब्राम्हणीया पुत्तो) सो सुमेधो नाम ब्राम्हण-कुमारो आचरियस्स सन्तिकं गन्त्वा सिप्पं उग्गण्हिं । सब्बं सिप्पं उग्गण्हित्वा समत्थो अहोसि पण्डितो च ॥

(पदमाला)

दत्वा = बिया ।	नहायित्वा = मोल्हुया ।	ठत्वा = च्वना ।
चरापेत्वा = नाय्खिंच्वेकेबिया	आगत्वा = वया ।	कालं अकासि = मृत्यु जुल ।
पत्वा = थ्यंका ।	कालं अकंसु = (बहुवचन)	

द्वादसमो पाठो

खो-पन = पदपूर्ण अर्थे (निपात पद)	एवं = थथे, थुकथं, थुगु प्रकारं	अथ = उगु बखते, अनंलि
पटिपज्जाहि = आचरणया अथवा रक्षाया ।	निसीदि = फेतुत ।	कथेसि = कन ।
आयकम्मिको = बहिदार ।	गहेत्वा = कया ।	

सो खो पन सुमेध-पण्डितो सब्बसिप्पेसु निप्पत्तिं पत्वा विहरति । तस्स तरुण-काले एव माता पितरो कालमकंसु (कालं अकंसु) अथ सो मातापितुन्नं धनस्स सामिको अहोसि । एक दिवसं सुमेध पण्डितो नहायित्वा आगन्त्वा आसने निसीदि । अथ अस्स आयकम्मिको समीपे ठत्वा तस्स हत्थे आय-पोत्थकं दत्वा कथेसि । सामि, तुम्हाकं पितु-सन्तकं बहुं धनं अत्थि, मातु-सन्तकं च बहुं अत्थि । तेसु सुवण्ण-रजतादीनं गणानापि नत्थि तं सब्बं तुम्हाकं एव भारो । तस्मा तं धनं पटिपज्जाहीति ॥

अथ सुमेधो एवं चिन्तेसि- “मह्यं मातापितरो कालमकंसु । ते एतेसु धनेसु एकम्पि कहापणं गहेत्वा परलोकं नगता । अहं पन तं सब्बं गहेत्वा गच्छामीति” नगरे भेरिं चरापेत्वा महाजनस्स दानं अदासि ॥

(पदमाला)

अस्समो = आश्रम पस्सि = खन (बहुवचन-पस्सिंसु) पब्बज्जि = प्रब्रजित जुल । (बहुवचन पब्बज्जिंसु)
इदानि = आः । तथा = वथेंतु । उक्कण्ठिता = दिकदार जुया ।
विजहित्वा = तोता ।

तेरसमो पाठो

ददमानो = दान ब्युं ब्युं । गच्छमानो = वना च्वं च्वं । ओलोकयमानो = स्वया च्वच्वं ।
मोदमानो = खुशी प्रसन्न जुया । रक्खमानो = रक्षा यायां । पटिलभि = प्राप्त जुल ।
विस्सज्जेत्वा = त्याग याना । समन्ता = छचा खेरं । चङ्मं = चंक्रमण ।
पण्णसालं = पर्णशाला ।

सो एवं अत्तनो सब्बं धनं विस्सज्जेत्वा दानं अदासि, तथा ददमानो महन्तं सोमनस्सं पटिलभि । गीहिवासे उक्कण्ठित्वा पासादम्हा निक्खमित्वा हिमवन्तं अगमासि । तथा गच्छमानो धम्मकं नाम पब्बतं पत्वा समन्ता ओलोकयमानो तत्थ एकं अस्समं पस्सि । सो अस्समो केन निम्मितो, सो विस्सकम्मुना देव-पुत्तेन निम्मितो अहोसि । तत्थ पण्णसाला च, चङ्कमं च, अहेसुं तथा सब्बानि तापसपरिक्खरानि च ॥

सुमेध-पण्डितो तं सब्बं दिस्वा मोदमानो गीहिवासं विजहित्वा तापस-वेसं गहेत्वा इसि पब्बज्जं पब्बज्जि । इदानि सुमेधपण्डितो तापसो जातो । सो पुब्बे सुमेध कुमारो च, ततो पच्छा सुमेध-पण्डितो इति च पसिद्धो अहोसि । इदानि सुमेध तापसो जातो । सो तत्थ सीलं रक्खमानो अट्ठासि ॥

(पदमाला)

चारिकं = चारिका । निमन्तेति = निमन्त्रणा यात । गन्धं = सुगन्ध ।
निमन्तेत्वा = निमन्त्रणा याना । पंसु = धू । निब्बत्तेसि = प्राप्त यात ।
वालुक = फि । पुनदिवसे = कन्हे खुन्हु ।

चुद्दसमो पाठो

चरन्तो = चा ह्युं ह्युं । वसन्तो = च्व च्वं । देसेन्तो = देशना यायां ।
करोन्तो = यायां । अलङ्क करोन्तो = (अलङ्कृत याना)
गच्छन्तो = वना च्वंच्वं । पक्खिन्तो = तया च्वंच्वं । उदपादि = उत्पन्न जुल ।
अनुपुब्बेन = छसिं कथं । लोकहितं = लोक हित । स्वातनाय = कन्हेसिया लागी ।
पक्कमिंसु = लिहाँ वन । अदंसु = बिल । आहरित्वा = हया ।

अथ सो पब्बज्जं लभित्वा सत्त-दिवसानं अब्भन्तरे एव अट्ठसमापत्तियो पञ्चअभिञ्ञायो च निब्बत्तेसि । तस्मिं काले दीपङ्करो नाम सम्बुद्धो लोके उदपादि । तदा जम्बुद्धिपे रम्मकं नाम नगरं अहोसि । तत्थ सुदस्सनं नाम महाविहारं अत्थि । सो खो पन तथागतो अनुपुब्बेन चारिकं चरन्तो तं रम्मकं नगरं पत्वा महाजनस्स धम्मं देसेन्तो लोकहितं करोन्तो तस्मिं महाविहारे वसति । रम्म नगरे वसन्ता मनुस्सा गन्धं च पुप्फं च गहेत्वा विहारं गन्त्वा तथागतं पूजेत्वा स्वातनाय निमन्तेत्वा पक्कमिंसु ।

ते पुनदिवसे दानं सज्जेत्वा नगरं अलङ्करोन्ता मग्गं समं करोन्ति । तस्मिं काले सुमेध-तापसो आकासेन गच्छति । तथा गच्छन्तो ते मनुस्से दिस्वा तं पवत्तिं सुत्वा एव माह - “मह्यं च एकं कोट्ठासं देथ ।

अहम्पि मग्गं अलङ्करोमि'ति । अथ ते तस्स एकं दुक्कर कोट्ठासं अदंसु । सो पंसुं आहरित्वा तत्थ पक्खिपन्तो मग्गं समं अकासि ।

(पदमाला)

विरोचन्तो = जाज्वल्यमान जुया | मुञ्चन्तो = तोता | मद्दन्तो = न्हुया
आगच्छन्तो = वया च्वंगु बखते | तथा अपि = अथे जूसा नं | खीणासवो = अरहन्त, निक्लेशी
सक्कोति = फु | सद्धिं = नापं

पञ्चदसमो पाठो

पटिपज्जि = आचरण यात | गन्तुं = वनेत | निट्ठापेतुं = पूर्ण यायेत
सोधेतुं = शुद्ध यायेत | कातुं = याय्‌त | पापुणितुं = थ्यंकेत
अजीनचम्मं = मृग चर्म | वाकचीरानि = वल्कर चीवर | सेतुं= ता
ककलं = भ्यात्ना | पिट्ठिं = जँनफा

दीपङ्करो दसबलो भिक्खूहि परिवारेत्वा नगरं गन्तुं आगच्छति । तथापि सुमेध-तापस्स मग्ग कोट्ठासं निट्ठापेतुं न सक्कोति । अथ सो एवं चिन्तेसि- "अयं अम्हकं तथागतो सुरियो विय विरोचन्तो खीणासवेहि भिक्खूखि सद्धिं इमं मग्गं पटिपज्जि । मह्यं मग्ग-कोट्ठासम्पि सोधेतुं नासक्खि (न असक्खि) तस्मा अहं अज्ज दसबलस्स जीवित-दानं कातुं वट्टति'ति । भगवा इमं कललं माअक्कमतु । ममपिट्ठि एव मद्दन्तो भिक्खु संघेहि सद्धिं गच्छतूति चिन्तेत्वा अत्तनो केसे मुञ्चन्तो अजिनचम्मं च वाकचीरानि च कलले अत्थरित्वा सेतु विय कलल-मत्थके निपज्जि ।

निपज्जित्वा च पन सो तापसो आगच्छन्तं दसबलं दिस्वा एवं पत्थनं करोति "इमिना मे जीवितदानेन अयं दीपङ्करो दसबलोविय दसबलोविय सम्बोधिं पापुणितुं सक्को भवेय्यं ॥ यथा अयं बुद्धो बुद्धभावं पत्वा खीणासवेहि परिवारेत्वा लोकस्स धम्मं देसेन्तो विचरति । तथा अहम्पि समत्थो भवेय्यन्ति ।

(पदमाला)

कथेतुं = धायेत | सल्लपितुं = खँ ल्हायेत | लिखितुं = च्वयेत
निसीदितुं = फेत्वीत | भुञ्जितुं = नयेत | पसंसित्वा = प्रशंसा याना
उपधारेत्वा = विचार याना

सोलसमो पाठो

भविस्सति = जुइ, प.पु. | भविस्सन्ति = जुइ (बहु वचन)
भविस्ससि = जुइ, म.पु. | भविस्सथ = जुइ (बहु वचन)
भविस्सामि = जुये, उ.पु. | भविस्साम = जुये (बहु वचन)
उदाहु = अथवा | समिज्झिस्ससि = पूर्ण जुइ
मञ्ञमानो = मतीततं | ब्याकासि = भविष्यवाणी याना बिज्यात
वन्दित्वा = वन्दना याना | पत्थेत्वा = प्रार्थना यात

दीपङ्करो भगवा तं ठानं पत्वा सुमेध-तापसं दिस्वा "अयं तापसो बुद्ध भावं पत्थेत्वा कलल-मत्थके निपज्जति । समिज्झति नुखो इमस्स पत्थना उदाहु नोति । अनागत ञाणेन उपधारेत्वा परिस-मज्झे एव ब्याकासि-" अयं तापसो इतो कप्पसतसहस्स-अधिकानं चतुन्नं असङ्खेयानं मत्थके गोतमो नाम बुद्धो भविस्सति । पिता सुद्धोदनो नाम राजा भविस्सति । माता महामाया नाम देवी । सारिपुत्तो च मोग्गल्लानो च अग्ग-सावका भविस्सन्ती' ति ।

अथ तापसो तं सुत्वा अतीव सोमनस्सो हुत्वा सम्मासम्बोधिं तं खणे एव लद्धं विय मञ्ञमानो अट्ठासि। महाजनो'पि दीपङ्कर-दसबलस्स तं वचनं सुत्वा "महाबोधिसत्त, यदा त्वं बुद्धो भविस्ससि। तदा मयम्पि तव सन्तिका मग्गफलं लभित्वा निब्बानं पापुणितुं भविस्सामाति पत्थनं ठपेसि।

दीपङ्कर-तथागतो पनेव (पन एवं) सुमेध तापसस्स नियत-ब्याकरणं दत्वा पसंसित्वा पदक्खिणं कत्वा पक्कामि। ते पि खीणासवा बोधिसत्तं गन्धेहि च पुप्फेहि च पूजेत्वा पदक्खिण कत्वा पक्कमिंसु। देव मनुस्सा च तथेव वन्दित्वा पूजेत्वा अगमंसु।

(पदमाला)

पल्लङ्कं आभुजित्वान = मुलपचिं थ्याना

नमस्सित्वान = नमस्कार याना

सब्बथा = सकल प्रकारं

तावदेव = उगु क्षणे

सत्तदसमो पाठो

विचिनन्तो = माला स्वःगु बखते

धुवं = निश्चयनं

ओभासन्ति = जाज्वल्यमान जुयाच्वन

सन्तारेस्सामि = तरे याये

छणो = उत्सव

अद्वेज्झवचना = छगू जक वचन

अञ्ञथत्तं = मेगु प्रकारं

पातुभूतानि = प्रकट जुल

तिण्णो = उत्तीर्ण

पीलितं = पीडा कष्ट जुयाच्वंपिंत

(१) यदा एसो बोधिसत्तो, विचिनन्तो'व पारमी।
पल्लङ्कं आभुजित्वान, निसीदि पुप्फ मत्थके॥

(२) तदा देवगणा तत्थ, समागन्त्वा ततो ततो।
नमस्सित्वान सन्तुट्ठा, एवं आहंसु तापसं॥

३) महापुरिस तुम्हाकं, इज्झिस्सति मनोरथो।
यता पुब्बं निमित्तानि, पातुभूतानि सब्बथा॥

(४) ओभासति दिसा सब्बा, मङ्गलो वत्तते छणो।
निद्दुक्खा अभया जाता, सब्बे सत्ता पमोदिता॥

(५) तं सुत्वा सो महाबोधि, सत्तो चिन्तेसि तावदे।
सम्बुद्धा नाम अद्वेज्झ, वचना होन्ति सब्बदा॥

(६) अञ्ञथत्तं तथा तेसं, कथासु न कदाचिपि।
तस्मा अहं धुवं बुद्धो, भविस्सामि अनागत॥

(७) तिण्णो हुत्वा अहं तवि, संसारस्मा महब्भया।
सन्तारेस्सामि जनतं, नेक दुक्खेहि पीलितन्ति॥

(वाक्य सम्बन्धोयं)

(१) यदा एसो बोधिसत्तो पारमी विचिनन्तो एव
पल्लङ्कं आभुजित्वान पुप्फ मत्थके निसीदि।

(२) तदा देवगणा ततो ततो (ठानतो तत्थ समागन्त्वा
संतुट्ठा नमस्सित्वान तापसं एवं आहंसु।

(३) महापुरिस, यतो पुब्बनिमित्तानि सब्बथा पातु

भुतानि (ततो) तुम्हाकं मनोरथो इज्भिस्सति ।

(४) सब्बादिसा ओभासति, मङ्गलो छणो वत्तते
सब्बेसत्ता निद्दुक्खा अभया पमोदिता जाता ।

(५) तं सुत्वा सो महाबोधिसत्तो तावदे चिन्तेसि,
सम्बुद्धानाम सब्बदा अद्वेज्भ वचना होन्ति ।

(६) तथा तेसं कथासु अञ्ञथत्तं कदाचिपि
न (होति) तस्मा अहं अनागते धुवं बुद्धो भविस्सामि ।

(७) अहं ताव महब्भया संसारस्मा तिण्णो हुत्वा नेकदुक्खेहि
पीलितं जनतं (संसारस्मा) सन्तारेस्सामीति ।

(पदमाला)

कपणो = गरीब	याचको = फ्वगिगं	वालधि = न्हिप्यं
उपधायरमानो = विचार याना स्वःस्वं	लभितुं = प्राप्त यायेत	पग्घरति = बा वयाच्वन

अट्ठारसमो पाठो

उपलभिय = प्राप्त याना	अभिविजिय = त्याका
ओलोकिय = स्वया	परिपूरिय = पूर्ण याना
सन्निट्ठान = अधिष्ठान	सेवितं = सेवन याःगु
अण्डं = खेँ	निकुज्जितो = भोप्वीकीगु बखते
चमरीमिगो = च्वामोसा	किकी = किकी धयाम्ह भंग
परिच्चजिय = त्याग याना	परिरक्खिय = रक्षा याना

एवं नियत ब्याकरणं उपलभिय सन्तुट्ठो सो महासत्तो सकल किलेसे अभिविजिय धुवं बुद्धो भविस्सामीति सन्निट्ठानं कत्वा बुद्ध कारकधम्मे उवधारेन्तो अट्ठासि । बुद्धभावं लभितुं इच्छन्तेन पन पारमी धम्मं न परिपूरिय तं लभितुं न सक्का । तस्मा के ते बुद्धकारक धम्माति उपधारयमानो पुब्बे बोधिसत्तेहि सेवितं दान पारमिं पठमं अद्दस । “यथानाम उदक घटो निक्कुज्जितो सब्बं उदकं पग्घरति । बिन्दुमत्तम्पि नतिट्ठति” एवं अत्तनो धनं वा पुत्तदार वा सरीरं वा न ओलोकिय तं सब्बं कपणा नंच याचकानं च परिच्चजिय बुद्धो भवितुं सक्काति पठमं दान पारमि अधिट्ठासि ।

अथ अञ्ञम्पि बुद्ध-कारक धम्मं विचिनन्तो दुतियं सील पारमिं अद्दस । दिस्वा अस्स एतदहोसि ॥ सुमेध तापस, यथा नाम चमरीमिगो जीवितम्पि अनोलोकिय अत्तनो वालधिं रक्खति, किकी च अण्डं रक्खति । तथाएव त्वंमि सीलं परिरक्खिय बुद्धो भविस्सतिति दुतियं सील पारमिं दिस्वा तं च दल्हं कत्वा अधिट्ठासि ।

(पदमाला)

बन्धनागार = भ्यालखाना (जेल)	इरियापथो = इर्यापथ	भिक्खन्तो = भिक्षा वनेगु बखते
सल्लक्खेसि = लुमंकालतल	विवज्जिय = तोता	पग्घरति = बा वयाच्वन (बहु, सल्लक्खेसुं

एकूनविसतिमो पाठो

उपधारेतुकामो = विचार यायेगु मन जुया
अ, वसितुकामो = च्वनेगु इच्छा मजुया
मुञ्चितुकामो = मुक्त जुइगु इच्छा जुया
चरितुकामो = वनेगु इच्छा जुया
दल्हबिरियो = क्वातुगु विर्य
अपरं = मेगु
पलायितुकामो = बिस्युं वनेगु मन जुया
गन्तुकामो = वनेगु मन जुया
पविसितुकामो = द्वाहाँ वनेगु इच्छा जुया
उत्तरिं = वयां च्वे
पञ्हं = प्रश्न
घरपटिपाटिया = छेँखा लिस्य

अथ सुमेध तापसो उत्तरिं अपि उपधारेतुकामो हुत्वा अञ्ञं बुद्ध-कारक-धम्मं-विचिनन्तो ततियं नेक्खम्म पारमिं अद्दस । यथा नाम बन्धनागारे वसन्तो पुरिसो तत्थ आलयं न करोति, ततो पलायितु कामो एव होति, तत्थ अवसितुकामो हुत्वा येन केन चि उपायेन गन्तुकामो एव होति, तथा बन्धनागार समानेहि सब्ब-भवेहि मुञ्चितुकामो हुत्वा नेक्खम्मं परिपूरेतं वट्टति 'ति अधिट्ठासि ।

ततो अपरं ओलोकेन्तो चतुत्थिं पञ्ञा-पारमिं दिस्वा, यथा पिण्डाय चरितुकामो भिक्खु उत्तम कुलेसु च मज्झिम कुलेसु च हीन-कुलेसु च किञ्चि नविवज्जिय घर पटिपाटिया भिक्खन्तो भिक्खं लभति । एवमेव सम्मासम्बोधिं पविसितुकामोपि सब्ब-पण्डिते उपसङ्कमित्वा पञ्हं पुच्छन्तो-विसज्जन्तो च नाना गन्थं वाचेन्तो च पञ्ञाय पारमिं गन्तुं वट्टती ति तं च अधिट्ठासि ।

ततोपि उपधारयमानो पञ्चमि विरिय-पारमि पस्सि । सब्बेसु इरियापथेसु दल्ह विरियो सीहो विय सब्ब इरियापथेसु सब्बेसु कुसल-धम्मेसुच दल्हविरियो एव हुत्वा बुद्धो भविस्सती'ति । तं च अधिट्ठासि ।

(पदमाला)

सुचि = शुद्धगु वस्तु
सम्माननं = सन्मान
भिक्खन्तो = भिक्षा वनेगु
अवमाननं = अपमान
पटिपदा = आचरण
अनुलोम = च्वनिसें
पटिलोमं = क्वं निसें च्व क्वथ्यंक
कुलालचक्कं = कुम्हाया घच्चा
अधिवासेति = स्वीकार यात

वीसतिमो पाठो

भवितब्बं = जुइ माः
उपधारेतब्बं = विचार याये माः
खमितब्बं = सहयायेमाः
कातब्बो = यायेमाः
पूरेतब्बा = पूर्ण यायेमाः
गन्तब्बो = वनेमाः
सीतभाव = ख्वाउँगु भाव
यत्तकं = गुलि
तत्तकं = उलि
कित्तकं = गुलि
एत्तकं = थुलि
पटिपज्जितब्बो = आचरण यायेमा
सम्पजानमुसा = सीक सीकं भ्ूठ खँ ल्हायेगु
फरति = फैले जुल

एवं पञ्चपारमियो दिस्वा एत्तकेहि एव बुद्धकारक धम्मेहि न भवितब्बं, अञ्ञम्पि मया उपधारेतब्बन्ति परिसेयन्तो छट्ठं खन्तिपारमिं च सत्तमं सच्चपारमिं च अद्दस । यथा नाम पठवियं यत्तकं सुचिं वा असुचिवा पक्खिपति । तत्तकं पठवी अधिवासेति, पेमं वा कोपं वा न करोति । कित्तकं पक्खित्तन्ति'पि न जानाति । तथा बुद्धभावं पत्थेनते नापि सम्माननं च अवमाननं च खतिब्बं । कोधो न कातब्बोति खन्तिपारमिं सल्लक्खेसि । धन आदिं निस्साय सम्पजानमुसा अवत्वा सच्चवाचा एव कथे तब्बाति सच्चपारमि च अधिट्ठाय, ततो उत्तरिम्पि ओलोकेन्तो अट्ठमं अधिट्ठानपारमिं दिस्वा यथा पब्बतो सब्बदिसासु वातेहि पहटोपि न कम्पति न चलति, एव मेव अधिट्ठाहीति अधिट्ठानपारमिं दल्हं कत्वा अधिट्ठासि । अथस्स ततो उत्तरिम्पि उपधारयतो नवमं मेत्तापारमिं दिस्वा सुमेधपण्डित, त्वं हित कामेसुपि अहित कामेसुपि एकचित्तोव भवेय्यासि । यथा उदकं नाम पापजनस्सापि कल्याणजनस्सापि सीतभावं सदिसं कत्वा फरति । तथा सब्बसत्तेसु मित्ताचित्तेन एकचित्तोव हुत्वा वसेय्यासीति मेत्तापारमिं दल्हं कत्वा अधिट्ठासि ।

अथ अस्स न एत्तकेहेव बुद्ध-कारक धम्मेहि भवितब्बन्ति उत्तरिम्पि उपधारयतो दसमं उपेक्खा पारमिं दिस्वा एतदहोसि । सुमेधपण्डित, त्वं इतो पट्ठाय सुखेपि दुक्खेपि मज्झत्तो भवेय्यासि । यथा पठवीनाम सुचिम्पि असुचिम्पि पक्खियमानो मज्झतो व होति । एवमेवत्वम्पि सुखित दुक्खिते सत्तेपि मज्झतो व होहीति । दसमं उपेक्खा पारमि दल्हं कत्वा अधिट्ठासि ।

इति इमा दसपारमियो सम्मसित्वा इमस्मिं लोके बोधिसत्तेहि पूजेतब्बा बुद्धकारक धम्मा एत्तका एव, न इतोपरं, तस्मा मयं अयमेव (अयं एव) मग्गो पटिपज्जितब्बो । इमाय एव पटिपदाय गन्तब्बो इमा दस पारमियो पहाय बुद्धभावं पापुणितुं अञ्ञो मग्गो नाम नत्थीति अनुलोमं पटिलोमं च पुनप्पनं तमेव (सब्बं) दल्हं अधिट्ठाय सम्मसन्तो अट्ठासि । तस्मिं दसपारमियो सम्मसन्ते अयं महापठवी कुलाल चक्कं विय कम्पमाना अहोसि ।

(पदमाला)

दीप = द्विप	चक्कवालं = चक्रवाल	पटिञ्ञा = प्रतिज्ञा
आयु = आयु	कुच्छि = प्वाः	अत्तभावो = शरीर

एकवीसतिमो पाठो

सक्कतो = सत्कार याका	पूजितो = पूजा याका च्वंम्ह	गतो = वन
ठितो = च्वन	चुतो = मृत्यु जुल	सत्तीहि = शस्त्रं
भिक्खाय = भिक्षया लागी	उपगत = लिक्क वोम्ह	सकत्तानं = थःगुज शरीरयात
सूलेहि = सूलिं	विज्झियन्तोपि = सूसानं	कोट्टियन्तो पि = पाःसानं
न कुप्पामि = तंमम्वेका	लग्ग = प्येपुनेगु	दुक्खा = दुःखं
तरन्तस्स = तरेजूम्ह	अञ्ञथा = मेकथं	निट्ठुभनादि = ईफायेगु आदि
अनतिवत्तन्तो = अतिक्रम मयास्य	गामण्डला = गांयापिंमस्त	याचिंसु = फ्वन
बुज्झस्सु = थ्वीका बिज्याहुँ	तारयस्सु = तरे याना बिज्याहुँ	विलोकेत्वा = स्वया
भस्त = छ्यंगू म्हिचा	पञ्चमहाविलोकनं = न्यागू महाविलोकन	
अधिवासेत्वा = स्वीकार याना	तिखिणेन = जःगु	फरसुना = पां
अनुरक्खन्तो = रक्षा यायां	वतं = ब्रतयात	नदेस्सा = मैत्रीभाव मस्यंका
मेत्तायन्तो = मैत्री बढे यायां	उत्तसति = त्रास जुल	उपत्थद्धो = निरोगजुया
पवने = जंगले	रमामि = न्ह्याइपु तायाच्वना	उपहारादि = लिक्क हयेगु आदि
छवट्टिक = कँ ल्हाय् यात	उपनिधाय = फुंग याना	

ततो देवेहि च मनुस्सेहि च सक्कतो पूजितो सो सुमेध तापसो तम्हा आसना उट्ठाय आकासेन हिमवन्तं एव गतो । आयुनो परियोसाने ब्रम्हलोके उप्पज्जि । ततो पट्ठाय कप्पसतसहस्सअधिकानि चत्तारि असंख्येयानि दसपारमियो पूरेन्तो दीपङ्कर आदीनंचतुवीसतिया बुद्धानं सन्तिके अधिकारं कत्वा अनेकानि लोकहितानि अकासि । (तत्थ हि बोधिसत्तो तेसु तेसु अत्तभावेसु-दानपारमी भावेन पूरित अत्तभावानं परिमाणं नाम नत्थि । एकन्तेन पन एसो बोधिसत्तो ससपण्डित काले भिक्खाय उपगतं दिस्वा सकं अत्तानं परिच्चजित्वा दानपारमिं पूरेति ।

तेनाह-

भिक्खायुपगतं दिस्वा, सकत्तानं परिच्चजिं ।
दानेन मे समोनत्थि, एसा मे दानपारमीति ॥

तथा सीलपारमिताय पूरित अत्तभावानं परिमाणं नाम नत्थि । एकन्तेन पन एसो बोधिसत्तो सङ्पाल काले सूलेहि विज्झियन्तोपि सत्तीहि कोट्टियन्तोपि भोज पुत्ते अकुज्झित्वा सील पारमिं पूरेति ।

तेनाह-

सूलेहि विज्झियन्तोपि, कोट्टियन्तोपिसत्तीहि ।

भोजपुत्ते न कुप्पामि, एसा मे सीललपारमीति ॥

तथा नेक्खम्मपारमिताय पूरित अत्तभावानं परिमाणं नाम नत्थि । एकन्तेन पन एसो बोधिसत्तो चूल सुतसोम काले हत्थगतं महारज्जं खेलपिण्डं व अलग्गेत्वा चजित्वा नेक्खम्मपारमिं पूरेति ।

तेनाह-

महारज्जं हत्थगतं, खेलपिण्डं व छड्डयिं ।
चजतो न होति लग्गं, एसा मे नेक्खम्मपारमीति ॥

तथा पञ्ञापारमिताय पूरितत्तभावानं परिमाणं नाम नत्थि । एकन्तेनपन एसो सत्तुभत्त जातके सेनक पण्डित काले अन्तो भस्तगतं सप्पं पञ्ञाय पविचिनन्तो दस्सेत्वा ब्राम्हणं दुक्खा मोचेत्वा पञ्ञा पारमिं पूरेति ।

तेनाह-

पञ्ञाय पविचिनन्तो, ब्राम्हणं मोचयिं दुक्खा ।
पञ्ञाय मे समो नत्थि, एसा मे पञ्ञापारमीति ॥

तथा विरियपारमितादीनम्पि पुरित्तभावानं परिमाणं नाम नत्थि । एकन्तेन पनेसो महाजनक काले महासमुद्दं तरन्तस्स विरियं कत्वा चित्तस्स अञ्ञथा न होति ।

तेनाह-

अतीर दस्सी जलमज्झे, हतासब्बे व मानुसा ।
चित्तस्स अञ्ञथा नत्थि, एसा मे विरियपारमीति ॥

तथा “खन्तीवादी काले” अचेतन भावेन विय महादुक्खं अधिवासेत्वा खन्ती पारमिं पूरेति ।

तेनाह खन्तीवादी जातके-

अचेतनं व कोट्टेन्ते, तिखिणेन फरसुना ममं ।
कासिराजे न कुप्पामि, एसा मे खन्ती पारमीति ॥

तथेव एसो बोधिसत्तो-“महासुतसोम” काले जीवितम्पि चजित्वा सच्चं अनुरक्खन्तो सच्चपारमिं पूरेति ।

तेनाह महासुत्तसोम जातके-

सच्चवाचं अनुरक्खन्तो, चजित्वा मम जीवितं ।
मोचेसिं एकसतं खत्तिये, एसा मे सच्च पारमीति ॥

तथा एसो बोधिसत्तो- “तेमिय कुमार” काले जीवितं चजित्वा वतं अधिट्ठहन्तो अधिट्ठानं पारमिं पूरेति ।

तेनाह-मूगपक्ख जातके-

माता पिता न मेदेस्सा, न पिदेस्सं महायसं ।
सब्बञ्ञसतं पियं मह्यं, तस्मा वत मधिट्ठहीन्ति ॥

तथा एव एस्सो एकराजा काले जीवित अन्तरायम्पि अनोलोकेत्वा मेत्तायन्तो मेत्तापारमिं पूरेति ।

तेनाह-एकराज जातके-

न मं कोचि उत्तसति, नाहं भायामि कस्सचि ।
मेत्ताबलेनु, पत्थद्धो, रमामि पवने तदाति ॥

तथा एसो बोधिसत्तो गामदारकेसु निट्ठु भनादीहिचेव मालागन्ध उपहारादीहि च सुख दुक्खं उप्पादेन्तेसुपि उपेक्खं अनतिवत्तन्तो उपेक्खापारमिं पूरेति ।

तेनाह- “लोमहंस” जातके-

सुसाने सेय्यं कापेमि, छवट्ठिकं उपनिधाय ।
गामण्डला आगन्त्वा न, रूपं दस्सेन्ति अनप्पकन्ति ॥

एवं पारमियो पूरेत्वा अवसाने पन वेस्सन्तर अत्त भावे ठितो पठविं कम्पेत्वा महादानादीनि दत्वा ततो चुतो तुसितदेवलोके निब्बत्ति ।

तदा पन सब्बेसु चक्कवालेसु सक्क सुयाम आदयो देवता एकस्मिं चक्कवाले सन्निपतित्वा तुसित-भवने बोधिसत्तस्स सन्तिकं अगमंसु । गन्त्वा च पन एवं याचिंसु "महाविर, बुद्धभावाय अयंकालो, मनुस्स-लोके निब्बत्तित्वा सम्मासम्बोधिं बुज्झस्सु, सदेवकं लोकं संसार सागरा तारस्सू, ति" ।

तेनाह-

"कालोयं ते महावीर, उप्पज्ज मातु कुच्छियं ।
सदेवकं तारयन्तो, बुज्झस्सु अमतं पदन्ति" ॥

अथ महासत्तो (कालो, दीपो, देसो, कुलं, मातु आयु-परिच्छेदोचाति, इमं पञ्च महाविलोकनं) विलोकेत्वा देवतानं पटिञ्ञं दत्वा नन्दनवनं पाविसि । सो तत्थ विचरन्तो ततो चुतो महामायाय देविया कुच्छिस्मिं पटिसन्धिं गण्हि ।

(पदमाला)

पटियत्तो = युक्तगु	गहितो = ग्रहणयाःगु	वुत्तो = धाःगु
पुण्णमी = पुन्ही	अनोतत्तसरं = अनोतप्त दहँ	सेतो = तुयूम्ह
पोतको = मचाम्ह	सुपिनो = स्वप्न	

द्वीसतिमो पाठो

अलङ्कतो = अलङ्कार यानातःगु	भूसितो = शोभायमान जुयाच्वंगु	पत्ता = थ्यन
आगतो = वल	पातो = सुथ न्हापानं	पतिट्ठितं = प्रतिष्ठित जुयाच्वंगु
निब्बतो = जन्म जुल	नच्चति = प्याखँ हुयाच्वन	गायति = म्यँ हालाच्वन
कीलति = म्हिता च्वन	आसल्ह-उस्सवो = आषाढया उत्सव	अतिक्कमि = बितय् जुयावन
अभिरुहित्वा = गया	सोण्डाय = स्वँथ	

तदा किर कपिलवत्थु-नगरे आसल्ह उस्सवो नाम अहोसि । महाजनो अनेकेहि आभरणेहि-नगरे आसल्ह उस्सवो नाम अहोसि । महाजनो अनेकेहि आभरणेहि अलङ्कतो भूसितो वीथीसु संचरन्तो नच्चति, गायति, कीलति च, अथ सुद्धोदन राजिनो अग्ग-महेसी महामाया-देवी पुण्णमी दिवसे पातो एव नहायित्वा राज-भोजनं भुञ्जित्वा उपोसथ-सीलं समादिय महादानं दत्वा दिवाभागं अतिक्कमि । रत्तियं पन अलङ्कत पटियत्तं सिरीगब्भं पत्ता सयने निपज्जित्वा ठिता निद्दं ओक्कममाना इमं सुपिनं अद्दस ।

चत्तारो महाराजानो तं देविं सयनेन सद्धिं उक्खिपित्वा हिमवन्तं नेत्वा तत्थ मनोसीला-तले सालरुक्खस्स हेट्ठा ठपेसुं । तेसं देवियो आगन्त्वा महामाया देविं अनोतत्त सरे नहापेत्वा दिब्बवत्थं निवासापेत्वा दिब्ब-आभरणानि पिलन्धापेत्वा अट्ठंसु ।

ततो अविदूरे रजत-पब्बतो अत्थि । तस्स अन्तो सुवण्णविमानं अहोसि । तत्थ पाचिनं-सीसकं दिब्ब सयनं पञ्ञापेत्वा तं निपज्जापेसुं तदा एको सेतो हत्थी पोतको सुवण पब्बतम्हा रजत पब्बतं अभिरूहित्वा सोण्डाय सेत पदुमं गहेत्वा उत्तर-दिसाय आगतो सो सुवण्ण विमाने पतिट्ठितं देविया सयनं पदक्खिणं कत्वा दक्खिण-पस्सेन तस्सा कुच्छिं गतसदिसो जातो । तस्मिं खणे एव महासत्तो देविया कुच्छिस्मिं निब्बत्तो अहोसि ।

(पदमाला)

पुप्फितो = ह्वयाच्वंगु	अवनतो = क्वच्छुनाच्वंगु	पूरितो = जाःगु
ओभासितो = थिना च्वंगु	खग्गो = खड्ग	सिबिका = पाल्की
पस्सारेसि = चक्कं कल	आरोचेसि = कन	

तेबीसतिमो पाठो

जाननत्थाय = सीकेया लागि
करणत्थाय = यायेत
निवारणत्थाय = रोके यायेया लागि
गमनत्थाय = वनेत
सोधनत्थाय = शुद्ध यायेत
कीलनत्थाय = म्हितेत
गहनत्थाय = ज्वनेत
अगारे = छेँ
सम्पटिच्छिय = स्वीकार याना
पेसेसि = व्छत
सयएव = थ: थमं हे
गब्भवुट्ठानं = गर्भं
कम्मजवाता = कर्मज फय् पिहाँ वोगु
पक्कोसापेत्वा = स:तके छोया

पुन दिवसे देवी तं सुपिनं रञ्ञो आरोचेसि । राजा तस्स विपाकं जाननत्थाय ब्राह्मणे पक्कोसापेत्वा महासक्कारं कत्वा सुपिनं निवेदेसि । तं सुत्वा ते ब्राह्मणा एवं आहंसु "महाराज, देविया कुच्छिम्हि गब्भो पतिट्ठितो । पुत्तो ते भविस्सति । सचे सो अगारे वसिस्सति चक्कवत्तिराजा भविस्सति । सचे पब्बजिस्सति बुद्धो भविस्सती'ति । राजपिन सन्तुट्ठो देविया गब्भस्स आरक्खं करणत्थाय कत्तब्बं सब्बं अकासि । चत्तारो देव-पुत्ता बोधिसत्तस्स च मातुया च उपद्दव-निवारणत्थाय खग्गे धारयमाना आरक्खं गण्हिंसु ।

महामायादेवी बोधिसत्तं दसमासे परिहरित्वा परिपुण्ण-गब्भा अत्तनो पितुगेहं गमनत्थाय सुद्धोदन राजिनो आरोचेसि । राजा साधूति सम्पटिच्छिय मग्गं सोधनत्थाय आणापेसि । अथ देवि सुवण्ण-सिविकायं, निसीदापेत्वा अलङ्कतेन मग्गेन देवदहनगरं-पेसेसि ।

अन्तरा-मग्गेपन लुम्बिनी नाम सालवनं अत्थि । तत्थ सब्बेपि सालरूक्खा तस्मिं समये पुप्फिता अहेसुं । तं दिस्वा उय्यान-कील कीलनत्थाय देविया चित्तं उदपादि । सा साल'रुक्ख'स्स'मूलं गन्त्वा एकं साखं गहणत्थाय हत्थं पसारेसि । तदा सयंएव अवनतं साल-साखं अग्गहेसि । तं खणेएव सब्बो लोको मङ्गलेहि पुब्ब निमित्तेहि पूरितो ओभासितो च अहोसि ।

(पदमाला)

सम्पटिच्छनत्थाय = स्वीकार यायेया लागि
पविसनत्थाय = द्वाहाँ वनेया लागि
पकासनत्थाय = प्रकाश यायेया लागि
दस्सनत्थाय = दर्शन यायेया लागि
वन्दापनत्थाय = वन्दना याकेया लागि
ओतरन्तो = क्वाहाँ वोम्ह
पदवारं = पला
परिवारो = परिवार
अभिहरि = न्ह्योने यंकल
निस्संसयं = निश्चयनं

चतुवीसतिमो पाठो

धम्मासनतो = धर्मासनं	निस्सेणितो = स्वाहान्हें	कुच्छितो = गर्भं
हत्थतो = ल्हातिं	उय्यानतो = बगीचां	देवलोकतो = देवलोकं
पटिग्गहेसुं = फया काल	विलोकेसि = स्वल	अस्मिं-अम्हि = जुल
नदी = खुसी	ओरुह्य = गया	अञ्जलिपग्गहि = ल्हाबिन्ति यात

धम्मासनतो ओतरन्तो धम्मकथिको विय निस्सेणितो ओतरन्तो पुरिसो विय च बोधिसत्तो मातुया कुच्छितो निक्खमि। ताव देव चत्तारो ब्रम्हानो महासत्तं सम्पटिच्छनत्थाय आगन्त्वा सुवण्ण जालेन पटिग्गहेतुं। अथ ब्रम्हानं हत्थतो चत्तारो महाराजानो च तेसं हत्थतो मनुस्सा च कुमारं पटिग्गहेसुं। मनुस्सानं हत्थतो मुञ्चित्वा पठवियं पतिट्ठितकाले बोधिसत्तो दस दिसा विलोकेसि। विलोकेत्वा अत्तना समं कञ्चि अदिस्वा सत्तपदवारं गन्त्वा "अग्गो ह'मस्मि" (अग्गो अहंअस्मि) इति आदिना सीहनादं नदि। ततो महाराजानो महन्तेन परिहारेन बोधिसत्तं गहेत्वा कपिलवत्थु नगरं पविसनत्थाय उय्यानतो निक्खमि।

सुद्धोदन राजा पन अत्तनो पुत्तं दिस्वा अति संतुट्ठो अहोसि। "सिद्धत्थो" इति अस्स नामं अकासि। रञ्ञो पन कुलुपगो कालदेवलो नाम तापसो अत्थि। सो तस्मिं दिवसे राजगहे भत्तकिच्चं कत्वा दिवा विहारत्थाय तावतिंस भवनं अगमासि। सो तत्थ वसन्तो एतं पवत्तिं सुत्वा अत्तनो पीति पकासनत्थाय तावदेव देव लोकतो ओरुह्य राजगेहं अगमासि।

अथ राजानं दिस्वा महाराज, तुह्यं पुत्तं दस्सनत्थाय आगतो अम्हीति कथेसि। राजा अलङ्कतं कुमारं आनेत्वा तापसं वन्दापनत्थाय अभिहरि। कुमारस्स पादा परिवत्तित्वा तापसस्स जटासु पतिट्ठहिंसु। तदा तापसो अनागत-ञाणेन ओलोकेन्तो निस्सं-सयं एसो बुद्धो भविस्सतीति ञत्वा तं खणेएव आसनतो उट्ठाय बोधिसत्तस्स अञ्जलिं पग्गण्हि। राजा च तं अच्छरियं दिस्वा अत्तनो पुत्तं वन्दि।

(पदमाला)

गीतं = म्यें हालेगु	वादितं = बाजं थाय्गु	योब्बनं = यौवन
अच्छरा = देवअप्सरापिं	परिवारयमानो = चाहुइका	ओतरन्तो = क्वाहाँ वोम्ह

पञ्चवीसतिमो पाठो

एकदा = छन्हूया दिने	यदा = गबले	तदा = अबले
सदा = न्ह्याबलें	सब्बदा = न्ह्याबलें	पकासनत्थाय = प्रकाश यायेया लागि
वेदपारगुनो = वेदंपारङ्गतपिं	समानमतिका = समान रायपिं	अनुक्कमेन = छसिकथं
सुक्कपक्खे = शुल्क पक्षे	तीसु उतूसु = स्वंगू ऋतुइ	विनोदेसि = हटे याना व्छत

एकदा सुद्धोदन-महाराजा ब्राम्हणे निमन्तेत्वा राजभोजनं भोजेत्वा अत्तनो पुत्तस्स लक्खणनि पकासनत्थाय याचि। तेसु अट्ठजना वेदपारगुनो लक्खण-सत्थे अतिसमत्था अहेसुं। ते कुमारस्स सरीर-लक्खणानि सम्मा ओलोकेसुं। अथ तेसु सत्तजना समान-मतिका हुत्वा एवं कथेसुं - "अयं कुमारो पुञ्ञवा ञाणसम्पन्नो च होति। इमेहि लक्खणेहि समन्नागतो अगारे वसन्तो चक्कवत्ति राजा होति। यदा अगारस्मा निक्खमित्वा पब्बजिस्सति। तदा बुद्धो भविस्सती" ति। तेसं पन सब्बेसं दहरो कोण्डञ्ञो नाम ब्राम्हणो एवं आह - "इमेहि लक्खणेहि समन्नागतस्स अगारे वसितुं कारणं नत्थि। निस्संसयं एसो बुद्धो भविस्सती'ति।

सिद्धत्थ-कुमारो पन-सुक्क-पक्खे-चन्दो विय रज्ज सिरिया अनुक्कमेन वडढेन्तो सोलसमं वस्सं सम्पापुणि। पिता पन अस्स वसनत्थाय रम्मं, सुरम्मं सुभं इति तयो पासादे कारेत्वा अदासि। योब्बनं

सम्पतस्स अत्तनो पुत्तस्स सुप्पबुद्ध-राजिनो धीतरं यसोधरादेविं अग्गमहेसिं कत्वा अदासि । नाटक इत्थियो च उपठ्ठपेसि । अच्छराहि परिवुतो देवोविय नाटक इत्थीहि परिवुतोसिद्धत्थ-कुमारो गीतेहि वादितेहि च परिवारयमानोतीसु उतूसु तीसु पासादेसु वसन्तो महासम्पतिं अनुभवि ।

अथ एकदा ञातीनं अन्तरे अयंकथा उदपादि । सिद्धत्थो किञ्चि सिप्पं न जानाति, सदा तूरियेहि कीलयमानो वसति । युद्धे सम्पते किं करिस्सती"ति । तं सुत्वा सिद्धत्थोकुमारो सिप्पं दस्सेतुं अञ्ञदा नगरे भेरिं चरापेत्वा महाजनस्स मज्झे अञ्ञेसं असाधारणं अच्छरियं सिप्पं दस्सेत्वा ञातीनं संसयं विनोदेसि ।

(पदमाला)

सारथी = म्यें सारथी	रोचयमानो = प्रसन्न जुया	अत्थंगतो = बिना वन
उक्कण्ठितो = दिकदार जुया	धिरत्थु = धिक्कार	नियोजेसि = लगे यात

छब्बीसतिमो पाठो

अदिट्ठत्ता = म्यें सारथी	गतत्ता = वंगुलिं	ठितत्ता = च्वना च्वंगुलिं
निब्बिण्णत्ता = म्हाइपु ताइम्ह	आणत्तत्ता = अञ्ह्य्यागु निम्तिं	जराजिण्णं = जराजीर्ण
पत्तत्ता = थ्यंगुलिं	जातत्ता = उत्पन्न जूगुलिं	पसन्नत्ता = प्रसन्न जुगूलिं
संविग्गो = संवेग जुया	ब्याधितं = रोगं ग्रस्तम्ह	अञ्ञासि = सीकल

एक दिवसं बोधिसत्तो अलङ्कतेन अस्सरथेन उय्यानं गच्छन्तो अन्तरामग्गे एकं जराजिण्णं पुरिसं अद्दस । तादिसं रूपं पुब्बे अदिट्ठत्ता अतीव विम्हयं पत्वा सारथिं पुच्छि - "को नाम एसो पुरिसो, इति" । "सामि एसो पुरिसो अपि अम्हेविय मनुस्सो ।" अथ कस्मा एतस्स केस-आदयो अञ्ञेसं विय न होन्ती ति । सामि, आयुनो अतिक्कन्त भावं गतत्ता पच्छिमे वयसि ठितत्ता एतस्स केस-आदयो अञ्ञेसं विय न होन्ति । जिण्ण भावं पतत्ता कम्पमानो एव गच्छती'ति ।

अथ महासत्तो "धिरत्थु वत जातिया, जातत्ता एव सत्तस्स जरा भविस्सती" ति संविग्गो उय्यानं अगन्त्वा ततो एव पटिनिवत्तित्वा पासादं गतो । पुन एक दिवसं तथा एव उय्यानं गच्छन्तो देवताहि निम्मितं ब्याधितं पुरिसं च अञ्ञदा मतरूप च दिस्वा पुब्बे वुत्तनयेन पुच्छित्वा "अहो सत्तानं सुखं नाम नत्थी" ति । चिन्तेत्वा संसारे उक्कण्ठितो ततो निवत्तित्वा गेहं अगमासि ।

अपरं पन एकदिवसं तथा गच्छन्तो पब्बजित रूपं दिस्वा तस्मिं पसन्नो पब्बज्जं लभितुं रूचिं उप्पादेत्वा उय्यानं अगमासि । सो तत्थ दिवसभागं कोलित्वा पोक्खरणीयं नहायित्वा मङ्गल सीलातले निसीदि । तं खणे एव सक्कस्स आसनं उण्ह-आकारं दस्सेसि । सक्को "किं नु खो इति ओलोकेन्ता पुब्बनिमित्तानि दिस्वा संसारे निब्बिण्णत्वा महासत्तो पब्बजा-वेसं रोचयमानो तिट्ठति, तस्मिं पसन्नत्ता अज्ज रत्तिभागे एव सो महाअभिनिक्खमणं करिस्सति" इति अञ्ञासि ।

अथ विस्स-कम्मं देवपुत्तं आमन्तेत्वा "सम्म, अयं सिद्धत्थ-कुमारस्स पच्छिमो अलंकरणकालो । तस्मा त्वं गन्त्वा दिब्बआभरणेहि तं अलंकरोहि" इति नियोजेसि । ततो सक्केन आणत्तत्ता विस्स-कम्मदेवपुत्तो तं ठानं पत्वा दिब्बमयेहि वत्थआभरणेहि सिद्धत्थ कुमारं अलं-करि ।

(पदमाला)

उक्कण्ठितत्ता = दिकदार जूगुलिं	अभिरुहि = गल	अनभिरतत्ता = न्ह्याइपु मतागुलिं
आमकसुसानं = सीम्ह वांछ्या तइगु श्मशान	विप्पकार = बिकार	भियोसोमत्ताय = प्रमाणं अप्वः

सत्तबीसतिमो पाठो

सासनं = खबर (पत्र)	मुत्ताहाारं = मोतिमाः	सुसिक्खिता = बाँलाक तालिम यानातःपिं
पग्घरितखेला = लाः स्वस्व वःपिं	उम्मारे = लुखा खलुइ	पहिणि = व्छत, व्छल
नत्तुस्स = छय् यात	पेसेत्वा = व्छया	कप्पेहि = तयार या
विप्पलपन्तियो = न्ह्यले हालाच्वंपिं	विंवटमुखा = म्हुतुचालाच्वंपिं	अपगतवत्था = वसः छखेलापिं

तस्मि समये "यसोधरा देवी पुत्तं विजाता" इति सुद्धोदन-राजा महासत्तस्स सासनं पहिणि । तं सुतवा सिद्धत्थ-कुमारो "राहु जातो बन्धन जातं" इति आह तेन वचनेन सुद्धोदन-राजा अत्तनो नत्तुस्स राहुलो इति नामं अकासि ।

बोधिसत्तो अपि खो रथं आरुह्य उय्यानतो आगच्छन्तो किसागोतमिया नाम कुमारिया कथितं निब्बुतपदं सुतवा सन्तुट्ठो तस्सा अत्तनो मुत्ताहारं पेसेत्वा पासादं अभिरुहि । तावदेव नच्च-गीत आदीसु सुसिक्खिता अच्छरायो सदिसा नाटक-इत्थियो नानातूरियानि गहेत्वा बोधिसत्तं परिवारेत्वा नच्चं च गीतं च वादितं च पयोजयिंसु ।

तदा बोधिसत्तो कामेसु उक्कण्ठितत्ता नच्च आदिसु अनभिरतत्ता च तेसु अस्सादं अकत्वा निद्दं ओक्कमि । अथ ता इत्थियो अपि तूरियानि तत्थ तत्थ एव ठपेत्वा निद्दायिंसु । थोकं कालं अतिक्कम्म बोधिसत्तो पबुज्झित्वा ओलोकेन्तो निद्दायन्तीनं तासं इत्थीनं विप्पकारं अद्दस ।

तासु एकच्चा इत्थियो दन्तेन खादन्तियो एकच्चा पग्घरित-खेला, एकच्चा विप्पलपन्तियो, एकच्चा विवटमुखा एकच्चा अपगत-वत्थाय हत्वा निद्दायिंसु । एतं विप्पकारं दिस्वा सो भीयोसोमत्ताय कामेसु उक्कण्ठितो अहोसि । अलङ्कतं राजभवनं कुणप भरितं आमक-सुसानं विय तस्स उपट्ठासि । पब्बज्जं निस्साय अतिविय चित्तं नमि । तस्मा "अज्ज एव मया अभिनिक्खमणं कातुं वट्टति" इति चिन्तेसि । ततो सयनतो उट्ठाय छन्नं नाम अमच्चं आमन्तेत्वा एकं अस्सं कप्पेहि, इति आह ।

अथ अत्तनो पुत्तं राहुल-कुमारं पस्सितुं अगमासि । गब्भ-द्वारस्स उम्मारे एव ठत्वा मातुया समीपे निपन्नं पुत्तं पस्सित्वा छन्नेन सह कन्थकस्स नाम अस्सस्स पिट्ठिं अभिरुहित्वा महा-अभिनिक्खमणं निक्खमि ।

(पदमाला)

दुम्मनो = दुःखीगु मन	अत्थिको = माःम्ह, इच्छादुम्ह	वारेतुं = पनेत
उप्पतित्वा = तिन्हुया	पटिच्छापेसि = स्वीकार	ओरुह्य = क्वहाँ वया

अट्ठबीसतिमो पाठो

मानिक्खमि = पिहाँ वने मते	माचिन्तयि= चिन्तना याये मते	मा भायि = ग्याय् मते
मा सोचि = शोक याये मते	मा अहोसि = जुइ मते	मा पब्बजि = प्रब्रजित ज्वीमते
अद्धा = निश्चय नं	निग्गह्य = दबे याना	एकरत्तेन = चच्छिं
अट्ठउसभवित्थारा = च्यागू उसभ विस्तरगु, तब्यागु		पारमतीरे = उखे पारी
अस्सासेत्वा = धैर्य बिया		

तस्मिं समये मारो बोधिसत्रस्स अभिनिक्खमणं वारेतुं आगन्त्वा आकासे ठितो एवं आहः-
"मानिक्खमि महावीर, इतो ते सत्तमे दिने ।
दिब्बतु चक्करतनं, अद्धा पातु भविस्सति" इति ॥

अथ बोधिसत्तो आह, "त्वं को असि ?" इति । "अहं वसवत्तिमारो" इति, "मार, अहं चक्क-रतनस्स पातुभावं जानामि । तथा अपि अहं चक्कवत्ति रज्जेन न अत्थिको इति माचिन्तयि । जनं संसारतो तारेतुं बुद्धो भविस्सामि" इति मारं निग्गह्य देवता हि कतेन महन्तेन सक्कारेन अगमासि । एवं गच्छन्तो एकरत्तेन एव तिंस-योजनं गन्त्वा अनोमं नाम गङ्गा-तीरं पापुिा पन गङ्गा अट्ठ-उसभ वित्थारा होति । बोधिसत्तो "मा सा खो

भायि छन्न इति छन्नं अस्सासेत्वा तं अस्सस्स वालधिं दल्हं गाहापेत्वा अस्सस्स सञ्ञं अदासि । तुरगो उप्पत्तित्वा पारीम-तीरे अट्ठासि ।

अथ महासत्तो अस्स-पिट्ठितो ओरुह्य वालुका तले ठत्वा छन्नं आमन्तेत्वा आह । "मा सोचि छन्न, दुक्खी दुम्मनो मा अहोसि, अहं पब्बजिस्सामि, त्वं मह्यं आभरणानि आदाय नगरं गच्छ ।" इति सामि, अहं अपि पब्ब जिस्सामि "इति । त्वं मा पब्बज्जिं, इमानि आभरणानि च कन्थकं च गहेत्वा गच्छ" इति त सब्बं तस्स पटिच्छापेसि ।

ततो बोधिसत्तो दक्खिणा हत्थेन असिं गहेत्वा सयं एव अत्तनो केसे छिन्दित्वा, 'सचे अहं बुद्धो भविस्सामि आकासे तिट्ठतु, नोचे भविस्सामि भूमियं पततु इति केस-कलापं आकासे खिपि । सक्को देवराजा आकासे पतिट्ठितं तं पटिग्गहेत्वा तावतिंस-देव लोकं नेत्वा चूला-मणि-चेतीय नाम अकासि । अथ घटीकार-ब्रम्हुना दिन्नं अट्ठ परिक्खारं गहेत्वा उत्तमं पब्बज्जा वेसं गण्हि ।

(पदमाला)

महा पधाननं = तःधंगु दुष्करचर्या	पदहितुं = अप्वः उन्नति बृद्धि यायेत	आरभि = शुरु यात
पटिक्खिपि = अस्वीकार यात	वीतिनामेसि = बिते यात	पहाय = तोता

एकूनतिंसतिमो पाठो

पिण्डाय = पिण्डाचरणया लागि	गमनाय = वनेया लागि	सम्बोधाय = सम्यक्सम्बोधि ज्ञानया लागि
निब्बानाय = निर्वाणया लागि	बुद्धभावाय = बुद्ध ज्वीया लागि	
सत्ताहं = छगू सप्ताह	एवरुपो = थुजोम्ह	संवत्तनिकं = उत्पन्न ज्वीगु
निक्खम्म = पिहाँ वया	पटिविज्झितुं = बाँलाक थ्वीकेत	

यस्मि पन पदेसे बोधिसत्तो पब्बज्जि, तस्मिं अनुपियं नाम अम्बवनं अत्थि । सो तत्थ सत्ताहं पीति सुखेन वीतिनामेसि । ततो राजगह नगर गन्त्वा तत्थ पिण्डाय पाविसि । मनुस्सा तस्स पब्बज्जा वेसं दिस्वा विम्हय पत्वा रञ्ञो आरोचेसुं- "देव, एवरुपो नाम सत्तो नगरे पिण्डाय चरति । देवावा मनुस्सो वा को नाम एसो इति मयं न जानाम" ईत । बोधिसत्ता लद्धं आहारं गहेत्वा पण्डव पब्बतस्स समीपे निसीदित्वा तं परिभुञ्जितुं आरभि, राजा तं पवत्रिं सुत्वा वेगेन तत्थं गन्त्वा तस्स इरिया पथेसु पसन्नो नगरं गमनाय याचि । बोधिसत्तो तं पटिक्खिपि । अथ पुनप्पुनं याचन्तस्स तस्स रञ्ञो "बुद्धो हुत्वा पठमं एव तव नगरं आगमिस्सामि" इति पटिञ्ञं दत्वा अगमासि ।

बोधिसत्तो अपि अनुपुब्बेन चारिकं चरमानो पठमं आलार-तापसं च ततो उद्दक तापसं च उपसङ्कमित्वा समापत्तियो निब्बत्तेत्वा एवं चिन्तेसि "इमेसं अयं मग्गो सम्बोधाय नसंवत्तति, तस्मा मया निब्बानाय सवत्तनिकं अञ्ञं मग्गं पटिपज्जितुं वट्टति" इति । अथ ततो निक्खम्म उरुवेलं गन्त्वा महापधानं पदहितुं आरभि ।

बोधिसत्तं निस्साय पब्बजिता कोण्डञ्ञो, वप्पो, भद्दियो, महानामो, अस्सजि, इति इमे पञ्चवग्गिया भिक्खू अहेसुं । ते अपि उरुवेलायं आगन्त्वा महापधानं पदहन्तं तं अनेकप्पकारेन उपट्ठहन्ता- 'इदानि बुद्धो भविस्सति, इदानि बुद्धो भविस्सति' इति चिन्तेत्ता अट्ठसु । बोधिसत्तो बुद्धभावाय छ वस्सानि दुक्कर कारिय कत्वा अपि तं पटिविज्झितुं न असक्खि । अथ ते पञ्चवग्गिया भिक्खू "एत्तकं कालं वायमित्वा अपि तं लभितुं न असक्खि इदानि किं करिस्सति, तस्मा किं नो इमिना" इति महासत्तं पहाय अत्तनो अत्तनो पत्तचीवरं गहेत्वा अट्ठारस योजनं मग्गं गन्त्वा इसिपतनं अगमिंसु ।

(पदमाला)

दारिका = मिसामचात	निप्फन्नो = सम्पूर्ण जुल	उपपरिक्खन्तो = विचार याना स्वगु बखते
पटिजग्गाहि = सफा सुग्घरया	संचरन्ति = चाचाहिलाच्वन	
पातो = सुथ न्हापनं	ञधिग्गहितो = बासयाना च्वंगु	सुवण्णपाति = लुँयागु थल

तिंसतिमो पाठो

चिन्तेती = चिन्तना याना	तोसयन्ति = सन्तोष	इच्छन्ती = इच्छा जुया
पटिलभन्ती = प्राप्त जुया	मञ्ञन्तो = सम्झेजुया	गच्छन्ती = वनाच्वंगु बखते
पातिं = लुँयागु थल	पायासं = क्षीर	बुब्बुला = पीजा
उद्धनतो = भुतुलिं	पटिकुज्जि = त्वपुल	सहत्थेन = थःगु ल्हातं

तस्मिं पन काले उरुवेलायं सेनानि नाम निगमे सुजाता नाम दारिका अहोसि । सा वयप्पत्ता एक दिवसं एकं निग्रोधरुक्खं दिस्वा "अयं रुक्खो देवताय अधिग्गहितो" इति चिन्तेन्ती एवं पत्थनं अकासि । "देवते, सचे अहं पुत्तं लभिस्सामि, तुह्यं महासक्कारं करिस्सामि" इति । अथ पच्छा तस्सा पत्थना तथा एव समिज्झति । सा अतिसयेन चित्तं तोसयन्ती हुत्वा देवताय बलिकम्मं कातुं इच्छन्ती वेसाख मासे पुण्णमी दिवसे पातो एव पायासं पचितुं आरभि । तस्मिं पन पायासे पच्चमाने महन्तं महन्ता बुब्बुला उट्ठहित्वा संचरन्ति । एकबिन्दु अपि बहि नपतति, उद्धनतो धूमो ननिक्खमति, सुजाता तं अच्छरियं दिस्वा अधिकं पीतिं पटिलभन्ती पुण्ण दासिं आमन्तेत्वा एवं आह । "पुण्णे, त्वं सीघेन देवट्ठानं पटिजग्गाहि" इति ।

बोधिसत्तो अपि खो पठम दिवसे रत्तियं पच्चूस-काले पञ्च-महासुपिने दिस्वा तेसं अत्थं उपपरिक्खन्तो 'निस्संसयेन अहं अज्ज बुद्धो भविस्सामि' इति चिन्तेसि । ततो पातोएव सरीर-किच्चं कत्वा आगन्त्वा अत्तनो सरीर-आलोकेन सकलं पदेसं ओभासयमानो तस्मिं निग्रोध-रुक्ख मूले निसीदि । देवट्ठानं पटिजग्गितुं आगता दासी तथा निसिन्नं बोधिसत्तं दिस्वा चिन्तेसि । सहत्थेन एव बलिकम्मं पटिग्गहेतुं सादेवता रुक्खतो आरुह्य निसिन्ना' इति तथा मञ्ञन्ती वेगेन घरं गन्त्वा सुजाताय तं कारणं आरोचेसि ।

सुजाता पन तं सुत्वा तुट्ठ-मानसा सीघं पायासं सुवण्णा-पातियं पक्खिपित्वा अञ्ञाय सुवण्ण पातिया पटिकुज्जि । ततो तं पातिं सीसे ठपेत्वा महन्तेन परिवारेन निग्रोध-रुक्ख मूलं गच्छन्ती बोधिसत्तं दिस्वा रुक्ख-देवता इति सञ्ञाय बलव गारवा वन्दित्वा तं पायास पातिं पूजेसि । पूजेत्वाच पन एवं आह- "सामि, यथा मह्यं मनोरथो निप्फन्नो तथा तुम्हाकं अपि समिज्झतु" इति, एवं वत्वा तुट्ठ-मानसा गेहं अगमासि ।

एकतिंसतिमो पाठो

एकूनपण्णास पिण्डे = पीगुपे	तुच्छं = खालिगु	पटिसोतं = थन्ह्याना
अनुसोतं = क्व न्ह्याना	पक्खिपि = कुरुकल, तल	अविजहितं = मतोतुगु
थोमयमाना = स्तुति याना	आवट्टे = भंबरी	निमुज्जि = दुबे जुल
अट्ठहितिणमुट्ठिहि = घाय् च्याम्हुलिं	सुपुप्फितं = बाँलाक होगु	अलङ्कतेन = अलङ्कार याना तःगु

अथ महासत्तो ततो उट्ठाय पाति गहेत्वा नेरञ्जरा नदिया तीरं अगमासि । गङ्गातीरे पायास पातिं ठपेत्वा नदियं नहायित्वा तं सब्बं पायासं एकूनपञ्ञासपिण्डे कत्वा परिभुञ्जि । ततो तुच्छं पातिं गहेत्वा "सचे अहं अज्ज बुद्धो भविस्सामि । अयं पाति पटिसोतं गच्छतु, नो चेभविस्सामि अनुसोतं गच्छतु" इति तं गङ्गायं पक्खिपि ।

सा खो पन पाति गङ्गा-सोतं छिन्दमाना पटिसोतं गन्त्वा एकस्मिं आवट्टे निमुज्जि । सा नागलोकं गन्त्वा पुरिमानं तिण्णं बुद्धानं पातीहि सद्धिं घट्टेत्वा सद्द करोन्ती अट्ठासि । पातिया पटिसोतस्स गमनेन निस्सय तस्मिं एव दिने बुद्धो भवितुं सक्का इति तुट्ठ-मानसो अहोसि । ततो गङ्गा तीरे सुपुप्फितं रमणीयं सालवनं अत्थि । तत्थ दिवाविहारं अकासि । सायण्ह-काले ततो निक्खम्म बोधि-मण्डं देवताहि अलङ्कतेन मग्गेन अगमासि । देवा च नागा च सुपण्ण आदयो च गन्धपुप्फेहि पूजयिंसु, अयं लोको एक साधुकारो अहोसि ।

अन्तरा-मग्गे पन सोत्थियो नाम एको ब्राम्हणो तिणं आदाय आगच्छन्तो बोधिसत्तो तं अपि आदाय बोधिमण्डं सम्पत्तो 'इदट्ठानं सब्बेहि बुद्धेहि अविजहितं अचलट्ठानं' इति ञत्वा तं तिणं बोधिमूले पक्खिपि । तावदेव चुद्दस हत्थो पल्लङ्को उट्ठहि । तत्थ बोधिक्खन्धं पिट्ठितो कत्वा पुरत्थिम-दिसाय अभिमुखो हुत्वा

“सम्मासम्बोधिं अप्पत्वा इमम्हा आसना च उट्ठहिस्सामि” इति दल्हविरियं अधिट्ठानं कत्वा पल्लङ्कं आभुजित्वा निसीदि ।

तदा देवता महासतं नानाविधाहि पूजाहि पूजायमाना थोमयमाना परिवारेत्वा अट्ठंसु । सक्को देवराजा विजयुत्तरं नाम सङखं धममानो अट्ठासि । महाब्रह्मा सेतच्छत्तं धारेसि । कालोनाम नागराजा गुणवण्णनं करोन्तो अट्ठासि ।

(पदमाला)

पासाणो = ल्वहँ	पहरणं = गडा	सत्थं = शस्त्र
अङ्गारो = मिच्यागु ह्यंगवा	कुक्कुलो = पूगु नौ, बुलुमि	मापेसि = ऋद्धिं दयकल
तिट्ठथ = दना च्वं	गण्हथ = ज्वं	बन्धथ = च्यु
हनथ = पा	पलापेथ = बिसिक व्छ	उट्ठहथ = दँ

द्वत्तिंसतिमो पाठो

अनेकक्खत्तुं = अनेक बार	एकक्खत्तुं = छगू बार	द्विक्खत्तुं = निगू बार
तिक्खत्तुं = स्वंगू बार	चतुक्खत्तुं = प्यंगू बार	पञ्चक्खत्तुं = न्यागू बार
एकको = याकचा	वायमति = कोशिश यात	उम्मूलेतुं = लिनाव्छयेत
समुट्ठापेसि = उत्पन्न यात	कुद्धो = तंम्वेका	असहन्तो = सहयाये मफया

तस्मिं समये मारो देवपुत्तो एवं चिन्तेसि - “सिद्धत्थकुमारो बुद्धो भवितुं वायमति, सो मह्यं विसयं अतिक्कमितुकामो होति, इदानि अस्स ओकासं न दस्सामि” इति । ततो महन्तं मारसेनं आदाय गिरिमेखला नाम हत्थि अभिरुहित्वा युद्धाय निक्खमि । मारबले बोधिमण्डं आगच्छन्ते बोधिसत्तं परिवारेत्वा ठिता सब्बेदेवा सम्मुख-सम्मुखट्ठानेन एव पलायिंसु । एको अपि ठातु समत्थो न अहोसि । बोधिसत्तो एव एकको अहोसि ।

अथ आगच्छन्तं मारबलं च पलायन्त देवता समूहं च दिस्वा महापुरिसो चिन्तेसि - “अहंपन एकको अस्मि एत्तको जनो मम बुद्धभावस्स अन्तराय कातुं वायमति । मह्यं पन इमस्मिं ठाने माता वा पिता वा भाता वा अञ्ञो वा कोचि उपकारको नत्थि, मया अनेकक्खत्तुं पूरिता पारमियो एव इदानि सहायका, तस्मा पारमी सत्थेन पहरित्वा इमं मारसेनं पलापेतुं वट्टति” इति, दसपारमीयो एव अविज्जमानो निसीदि ।

मारो देवपुत्तो एतेन एव इमं पलापेस्सामि इति महारुक्ख आदयो अपि उम्मूलेतु समत्थं महन्त वातं समुट्ठापेसि । तेन बोधिसत्तस्स चीवर कण्णं अपि चालेतुं न असक्खि । ततो महावस्सं मापेसि । ततो पासाण-वस्सं, परहण वस्स अङ्गार वस्सं, कुक्कुल वस्सं, वालुक वस्सं, कलल-वस्सं, च अवसाने अन्धकार वस्सं च इति महन्तानि नव वस्सानि समुट्ठापेसि । तेहि महासत्तस्स कंचि अपि अन्तरायं कातुं न असक्खि ।

एवं मारो एकक्खत्तुं द्विक्खत्तुं तिक्खत्तुं चतुक्खत्तुं याव नवक्खत्तुं अपि बोधिसत्तं पलापेतं वायमि । केनचि अपि असक्कोन्तो अतिसयेन कुद्धो कोध वेगं असहन्तो “कि भणे, तिट्ठथ, इमं सिद्धत्थं गण्हथ बन्धथ हनथ पलायेय” इति मारसेनं आणापेसि । सयं अपि चक्क-आयुधं गहेत्वा उपसङ्कमित्वा सिद्धत्थ, एतस्मा पल्लङ्कस्मा सीघं उट्ठहथ, नअयं तुह्यं सन्तको, अथ च पन मह्य सन्तको” इति आह । तं सुत्वा महासत्तो आह “मार, त्वया दसपारमिया नपूरिता, तस्मा अयं पल्लङ्को मह्यं एव पापुणाति, न तुह्यं” इति ।

तेत्तिंसतिमो पाठो

गहेत्वा = ज्वना	पत्वान = थ्यंका	वत्वान = धया
अवत्थरित्वान = तोपुया	हुत्वान = जुया	दिस्वान = सोया
विस्सज्जेसि = तोता छोत	मालावितानं = स्वाँ यागु इला	सेलकूटानि = पर्वतया च्वका
सक्खी = साक्षी	जण्णुकेहि = पुलिं	उग्घोसयुं = घोषणा यात

सुपण्णसंघा = गरुडया गण

मारो ततो अपि अधिकतरं कुद्धो महासत्तस्स चक्क आयुधं विस्सज्जेसि । तं तस्स उपरि भागे मालावितानं हुत्वान आकासे निवत्ति । ततो मारपरिसा महन्तानि सेल-कूटानि गहेत्वान विस्सज्जेसि, तानि अपि बोधिसत्तं पत्वान माला-गुलभावं पापुणिंसु ।

अथ मारो “सिद्धत्थ, त्वया एव दान आदयो पारमी धम्मा नपूरिता । अथ च पन मया अपि पूरिता” इति आह “त्वया दानस्स दिन्न-भावे कोसक्खी” इति । इमे सब्बे एव सक्खिनो इति । अथ मारसेना “अहं सक्खी अहं सक्खी” इति एकप्पहारेन महासद्दं अकासि । ततो मारो-आह- “तुह्यं दानस्स दिन्नभावे कोसक्खी, इति । “मार, तुह्यं सक्खिनो सचेतना मह्यं पन अचेतन अपि अयं पठवी सक्खी” इति वत्वान ‘वेस्सन्तर-अत्तभावे ठत्वान दिन्न-दानस्स त्वं सक्खी, नअसक्खी इति’ महापठवीया अभिमुखं दक्खिण-हत्थं पसारेसि । महापठवी “सामि, अहं ते तदा सक्खी” इति वदमाना विय अनेकेन राव-सतेन रावसहस्सेन मारसेनं अवत्थरित्वान सद्दं अकासि ।

ततो गिरिमेखल-हत्थि जण्णुकेहि पतिट्ठासि । मारो भूमियं पतितं दिस्वा मारसेना सम्मुख-सम्मुख ठ्ठानेन पलायि । मारदेवपुत्तो च पलायि । अथ देवता पलायन्तं मारसेन दिस्वान पमोदिता “सिद्धत्थकुमारस्स जयो, मारस्स पराजयो, जयपूजं करिस्साम” इति ततो ततो आगन्त्वान बोधिसत्तं पूजयमाना थोमयमाना अट्ठंसु । तेनवुत्तं -

“जयोहि बुद्धस्स सिरिमतो अयं ।
मारस्स च पापिमतो पराजयो ॥
उग्घोसयुं बोधिमण्डे पमोदिता ।
जयं तदा नागगणा महेसिनो” ॥

सिरिम तो बुद्धस्सहि अयंजयो (होति) पापिमतो मारस्स च पराजयो (होति) इति-तदा पमोदिता नागगणा, महेसिनो जयं बोधिमण्डे उग्घोसयुं (थथे हे बाकि दनिगु गाथाय् नं थ्व हे रूपं कया दयेका यंकेगु)

जयो हि बुद्धस्स सिरीमतो अयं ।
मारस्स च पापिमतो पराजयो ॥
उग्घोसयुं बोधिमण्डे पमोदिता ।
सुपण्णसंघा ‘पि जयं महेसिनो ॥
जयोहि बुद्धस्स सिरीमतो अयं ।
मारस्स च पापिमतो पराजयो ॥
उग्घोसयुं बोधिमण्डे पमोदिता ।
जयं तदा देवगणा महेसिनो ॥
जयोहि बुद्धस्स सिरीमतो अयं ।
मारस्स च पापिमतो पराजयो ॥
उग्घोसयुं बोधिमण्डे पमोदिता ।
जयं तदा ब्रम्हगणा‘पि तादिनो’ इति ॥

चतुतिंसत्तिमो पाठो

यत्र = गन	जाति-बधिरा = जन्मनिसें ख्वाँय्	तत्र = अन
जाति खञ्जा = जन्मनिसें लंगडा	कुत्र = गन	अत्र = थन
अमुत्र = फलानागु थासे	सब्बत्र = फुक्क थासे	दिब्बचक्खुञाणं = दिव्य चक्षु ज्ञान
पुब्बेनिवास ञाणं = पूर्बे निवास ज्ञान	आसवक्खय ञाणं = आश्रव क्षय ज्ञान	सब्बञ्ञुत ञाणं = सर्बज्ञ ज्ञान
जाति-अन्धा = जन्म निसें कापिं		

एवं महासत्तो सुरियस्स अत्थङ्गमनतो पुब्बे एव मारसेनं पराजेसि । अथ देवताहि पूजियमानो बोधिरुक्खमूले निसिदित्वान तस्सा रत्तिया पठमयामे पुब्बेनिवासञाणं पटिलभि, एकं जातिं द्वे जातियो तिस्सो

जातियो चतस्सो जातियो सतं जातियो सहस्सं जातियो अनेककप्पे च अनुस्सरि । तासु तासु जातीसु “अमुत्र एवं नामो एवं गोत्तो एवं आकारो उप्पज्जिं” इति, यत्र, यत्र यादिसो आकारो होति, तत्र तत्र तं सब्बं एव अनुस्सरि ।

अथ मज्झिम-यामे दिब्बचक्खुञाणं पटिलभि । विसुद्धेन तेन ञाणेन “च वमाने उप्पज्जमाने च हीने पणिते च सत्ते पजानामि” इति पटिविज्झि । पच्छिम यामे पन आसवानं खयञाणं पटिलभि । इदं दुक्खं, अयं दुक्खसमुदयो, अयं दुक्ख-निरोधो, अयं दुक्ख-निरोधगामिनि पटिपदा इति अञ्ञासि । इमे आसवा, अयं आसव समुदयो, अयं आसव निरोधो अयं आसव निरोधगामीनि पटिपदा इतिच अञ्ञासि । अथ अयं दससहस्सी लोकधातु द्वादसक्खत्तुं संकम्पि । एवं बोधिसत्तो लोकधातु कम्पेत्वा सब्बञ्ञुतञाणं पटिविज्झि ।

तस्मिं एव खणे दससहस्सी लोकधातु मङ्गलसिरिं पटिलभि, अलङ्कल पतियत्ता अहोसि । जाति खञ्जा पदसा गमिंसु, अपरिमानो सिरि विभवो लोके पातुरहोसि ।

एवं महाबोधिसत्तो वेसाख-मासे पुण्णमी दिने बुद्धो हुत्वा सब्बेहि बुद्धेहि अविजहितं “अनेक जाति संसारं” इति आदिं उदानं उदानेसि । ततो भगवा तत्रएव निसिदित्वा एवं चिन्तेसि - “नियत-विवरणतो पट्ठाय एत्तकं कालं अहं इमस्स एव बुद्ध भावस्स कारणा आगतो अम्हि, सब्बत्र, दान-आदयो पारमी धम्मा इमस्स एव कारणा पूरिता, अज्ज मह्यं मनोरथो निप्फन्नो, अयं मे पल्लङ्को जयपल्लङ्को, अत्र निसिन्नस्स मे मनोरथो परिपुण्णो, तस्मा इमम्हा आसना ताव नवुट्ठहिस्सामि” इति समापत्तिं समापज्जन्तो तत्रएव सत्ताहं निसीदि ।

पञ्चतिंसत्तिमो पाठो

वूपसमनत्थं = शान्त यायेत	पूजनत्थ = पूजा यायेत	पकासनत्थं = प्रकाश यायेत
चङ्कमनत्थ = चंक्रमन यायेत	पच्चवेक्खणत्थं = प्रत्यवेक्षण यायेत	पलोभनत्थं = प्रलोभन यायेत
अनिमिसेहिअक्खीहि = मिखा फुति मयासे	रतनघरं = रत्ना घर	पलोभेतुं = फंसे यायेत
	अक्खीनिउम्मीलेत्वा = मिखा कना	भोगेहि = फंनां
मापपिंयसु = ऋद्धिं दयेकल		

सम्मासम्बुद्धे तस्मिं एव वजिरासने सत्ताहं निसिन्ने एकच्चानं देवतानं वितक्को उदपादि - “अज्ज अपि नून सिद्धत्थस्स कत्तब्बं किच्चं अत्थि । तस्मा पल्लङ्का नवुट्ठहति”इति । सत्था देवतानं वितक्कं ञत्वान तं वपसमनत्थं आकासं उग्गन्त्वा पाटिहारियं दस्सेसि । ततो भगवा पल्लङ्कतो उत्तरदिसा भागे ठत्वा बोधिरुक्खस्स पल्लङ्कस्स च पूजनत्थं अत्तनो कत उपकार पकासनत्थं च अनिमिसेहि अक्खीहि ओलोकयमानो दुतियं सत्ताहं वीतिनामेसि । तं ट्ठानं अनिमिस-चेतियं नाम जात ।

अथ ठित ट्ठानस्स च बोधिरुक्खस्स च अन्तरा चङ्कमनत्थ चङ्कमं मापेत्वा तत्थ चङ्कमन्तो ततियं सत्ताहं वीतिनामेसि । तं ट्ठान रतनं-चङ्कम-चेतियं नाम अहोसि । ततो देवता रतनघरं मापयिंसु, धम्मस्स गम्भीरभावं पच्चवेक्खणत्थं तत्थ निसीदित्वान अभिधम्मपिटकं सम्मसन्तो चतुत्थं सत्ताहं अतिक्कमि । तं ट्ठानं रतन-घर-चेतियं इति वोहरीयते । अथ पञ्चमे सत्ताहे ततो निक्खमित्वान अजपाल निग्रोधमूलं उपसङ्कमि, तत्र अपि धमं सम्मसन्तो सत्ताहं निसीदि ।

तस्मिं समये तण्हा अरती, रगा, इति तिस्सो मारधीतरो पराजितं पितर दिस्वान सत्थारं पलोभनत्थ च तासं वसे करणत्थं च नानप्पकारेन अत्तभावं अलङकरित्वान तत्थ पापुणिसु, ता नाना वेसानि गहेत्वान नच्चन्ता गायन्ता तुरियानि वादयन्ता भगवन्तं पलोभेतुं न असक्खिंसु । भगवा अक्खीनि उम्मीलेत्वा अपि न ओलोकेसि । वचन अपि नमनसि अकासि । अनुत्तरं सुखं एव अनुभवन्तो निसीदि । ता अनेकप्पकारेन वायमित्वा पलोभेतुं असक्कोन्ता पितु सन्तिकं अगमंसु । भगवा पन तत्थ एव पञ्चमं सत्ताहं वीतिनामेसि ।

अथ ततो निक्खमित्वान मुचलिन्दं अगमासि । तत्थ देवे वसन्ते मुचलिन्देन नागराजेन-भोगेहि परिक्खित्तो छट्ठं सत्ताहं वीतिनामेत्वान राजायतनं उपसङ्कमि । निब्बानसुखं अनुभवन्तो सत्तमे सत्ताहे तत्थ निसीदि ।

(पदमाला)

उपनीतो = चढे याःगु	उस्साहितो = उत्साह याःगु	दन्दकट्ठं = दतिवन
कतिपाहं = निन्हु स्वन्हु	मन्थो = सत्तु	मधुपिण्डिकं = कस्तियागु मन्हि

छत्तिंसतिमो पाठो

ञातिता = थःथितियागु भाव	उपासकत्तं = उपासकयागु भाव	पण्डितत्तं = पण्डितयागु भाव
वियत्तत्तं = समर्थ दुगु भाव	कालकत्तत्तं = मृत्यु जूगु भाव	बुद्धत्तं = बुद्धत्व
एकूनपञ्ञासतिमे = पीगुन्हु दुखुनु	अभिदोसे = सुथेसियागु पहरे	पटिवेदेसुं = निवेदन यात
आसाल्हमासे = आषाढ महिनाये	चातुद्दसीयं = चतुर्दशीया दिने	तदहेएव = उखुन्हु हे

एवं भगवा सत्तसु ट्ठानेसु सत्त-सत्ताहं वीतिनामेसि । एत्तकेसु दिवसेसु मुख-धोवनं वा आहार किच्चं वा सरीर किच्चं वा न अहोसि । अथ एकून पञ्ञासतिमे दिवसे सक्केन उपनीतं दन्तकट्ठं खादित्वा अनोतत्त सरतो आनीतेन उदकेन मुखं धोवित्वा तत्थएव राजायतनमूले निसीदि ।

तस्मिंकाले तपस्सु-भल्लिकानाम द्वे वाणिजा सकटेहि भण्डानि आदाय मज्झि-पदेसं गच्छन्ता राजायतन-मूले निसिन्नं भगवन्तं अद्दसंसु । ञातित्तं उपगताय देवताय उस्साहितो ते वाणिजा मन्थञ्च मधुपिण्डिकं च गहेत्वा भगवन्तं उपसङ्कमित्वा भन्ते, 'भगवा अनुकम्पं कत्वा इमं पटिगण्हातु' इति वन्दमाना अट्ठंसु, भगवा चतूहि महाराजेहि उपनीते सेलमये पत्ते तं पठिगण्हित्वा परिभुञ्जित्वा अनुमोदनं अकासि । ते द्वे भातरो वाणिजा बुद्धं च धम्मं च सरणं गता द्वे वाचिका नाम उपासका हुत्वा उपासकत्तं पटिवेदेसु । अथ ते एकं पजेतब्बट्ठानं याचिंसु । सत्था दक्खिण-हत्थेन सीसं परामसित्वा केसधातुयो पतिट्ठपेत्वा चेतियं अकंसु ।

ततो सत्था पुन अजपाल निग्रोध मूलं गन्त्वा तत्थ निसिन्नो सहम्पत्रि ब्रम्हुना धम्मदेसनत्थं आयाचितो तस्स पटिञ्ञं दत्वा एवं चिन्तेसि "कस्सनुखो अहं पठमं धम्मं देसेय्यं" इति । आलारकालामस्स पण्डितत्तं वियत्तत्तं चिन्तेत्वा तस्स धम्मं देसेतु ओलोकेन्तो सत्ताहतोपुब्बे तस्स कालकतत्तं अञ्ञासि । कालकतत्तं ञत्वा ततो पञ्चवग्गियान भिक्खूनं देसेतुं चिन्तेसि । ततो कतिपाहं तत्थ एव वसित्वा आसाल्ह-मासे पुण्णमियं पत्त चीवरं आदाय ततो निक्खमि । अन्तरामग्गे उपकंनाम आजीवक दिस्वा तस्स अत्तनो बुद्धत्तं बुद्धत्तं कथेत्वा तदहे एव सायण्ह समये वाराणसियं इसिपतनं अगमासि ।

सत्ततिंसत्तिमो पाठो

परिवुतो = चाहिका	सोतापन्नो = स्रोतापन्न	पतिट्ठयिंसु = प्रतिष्ठित जुल
पब्बाजेत्वा = प्रब्रजित याना	दमेत्वा = दमन याना	विधमेत्वा = विनाश याना
विहासि = च्वना बिज्यात	साधयन्तो = पूर्ण याना	उप्पत्तितो = जन्म जूसें निसें
निट्ठपेत्वा = पूर्ण याना	अनुगाहं = अनुग्रह, उपकार	परिनिब्बुतो = परिनिर्वाण जुया बिज्यात

सत्था तत्थ गन्त्वा अट्ठारसहि ब्रम्हकोटिकोटीहि परिवुतो पञ्चवग्गिये भिक्खू आमन्तेत्वा धम्म चक्कसुत्तं देसेसि । अयं पन सम्मासम्बुद्धस्स पठम धम्म देसेना बुद्धो हुत्वा पठमं एव देसितं धम्मं धम्म-चक्कसुत्तं नाम देसेना अवसाने अट्ठारसहि ब्रम्हकोटीहि सद्धिं कोण्डञ्ञथेरो सोतापन्नो अहोसि । पुन दिवसे धम्मं सुत्वा वप्पत्थेरो च ततो अञ्ञे थेरा च सोतापन्ना अहेसुं अथ पञ्चमीय अनत्त-लक्खण सुत्तं सुत्वा पञ्च अपि थेरा अरहत्तफले पटिट्ठिहिंसु । ततो यस-कुलपुत्तो, तस्स सहायका चतु पण्णास जना च इति इमसं धम्मं देसेत्वा अरहत्तफले पतिट्ठपेत्वा ते सब्बे एव लोकस्स धम्मं देसेतुं नाना दिसासु पेसेसि । सयं एकको एव उरुवेलं गच्छन्तो अन्तरा

मग्गे भद्दवग्गिय कुमारानं धम्मं देसेत्वा पब्बाजेत्वा धम्म दूत-वसेन दिसासु पेसेसि । उरुवेल कस्सप-आदयो अपि दमेत्वा पब्बाजेत्वा तेहि परिवुतो राजगहं अगमासि ।

राजगह नगरे पन विम्बिसार-राज-पमुखानं महाजनानं धम्मं देसेत्वा वेलुवनारामं पटिग्गहेत्वा तत्थ वसन्तो सारिपुत्तो च मोग्गल्लानो च इति द्वे अग्गवासावके लभित्वा जन धम्म-अमतेन तोसयन्तो विहासि । ततो तेसु तेसु जनपदेसु गाम-निगम-राजधानीसु चारिकं चरन्तो लोकस्स मोह-अन्कारं विधमेत्वा पञ्ञा-आलोकं वड्ढेन्तो निब्बान-मग्गं दीपेन्तो अपरिमानं लोकहितं अकासि ।

एवं बुद्धो भगवा पञ्चचत्तालीस वसानि धम्मं देसेन्तो सत्तानं अनुग्गहं करोन्तो बुद्धसासनं पतिट्ठपेत्वा अनेकसत्तानं देव मनुस्स सुखानि मग्ग फल निब्बान सुखानि च साधयन्तो एव विहरित्वा उप्पत्तितो असीतिमे वस्से सकलं बुद्ध-किच्चं निट्ठपेत्वा वेसाख मासे पुण्णमियं कुसिनारानगरे मल्ल-राजानं सालवने परिनिब्बुतो इति ।

॥ सुभं भवतु ॥